

Üretim İşletmelerinde Maliyet ve Yönetim Muhasebesi Uygulamalarının Rekabet Açısından Önemi: Trabzon Örneği¹

The Importance of Cost and Management Accounting Applications in Manufacturing Enterprises for Competition: Trabzon Example

Ahmet Emre PEHLİVAN², Alirıza AĞ³, Kübra ELMALİ⁴

Öz

Amaç: Bu araştırmanın amacı, üretim işletmelerinde uygulanan maliyet ve yönetim muhasebesi uygulamalarının rekabet açısından önemini tespit etmek ve sonuçlar doğrultusunda işletmelerin maliyetini minimum düzeye indirgeyerek firma karlılığını maksimum düzeye çıkarılması konusunda çeşitli önerilerde bulunmaktır.

Tasarım/Yöntem: Çalışmada Trabzon iline kayıtlı 264 üretim işletmesinin rekabet açısından maliyet ve yönetim muhasebesinin önemine dair görüşleri araştırılmıştır. Hipotezler sınanarak faktör analizi uygulanmıştır.

Bulgular: Analizler sonucunda, üretim miktarı, satış geliri ve ortalama kar/zarar durumunun ele alınarak oluşturulduğu hipotezler için sadece satış gelirinin maliyet ve yönetim muhasebesi uygulamaları üzerine anlamlı bir etkisinin olmadığı bulgusuna ulaşılmıştır. Çalışmada faktör analizi uygulanmış ve değişkenler rekabet, üretim süreci ve planlama olmak üzere 3 faktör çatısı altında toplanmıştır.

Sınırlılıklar: Örneklemin sadece Trabzon ilinde bulunan üretim işletmelerinden oluşması araştırmanın sınırlılığı olarak görülmektedir.

Özgünlük/Değer: Diğer alanlarda yoğun olarak çalışılmasına karşın incelenen literatür çalışması sonucunda Trabzon iline ait üretim işletmeleri için maliyet ve yönetim muhasebesini ele alan herhangi bir çalışma bulunmadığı belirlenirken çalışmanın yöntem kısmında faktör analizi uygulanması çalışmanın özgün yanını oluşturmakta ve elde edilen sonuçların işletmelere tavsiye niteliğinde olduğu düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: İşletme, Maliyet ve Yönetim Muhasebesi, Faktör Analizi

Abstract

Purpose: The purpose of this research is to determine the importance of cost and management accounting practices applied in manufacturing enterprises in terms of competition and to make various suggestions on how to minimize the costs of the enterprises and maximize the profitability of the company in line with the results.

Design/Methodology: In the study, the opinions of 264 manufacturing enterprises registered in Trabzon province on the importance of cost and management accounting in terms of competition were investigated. Hypotheses were tested and factor analysis was applied.

Findings: As a result of the analyses, it was found that only sales revenue did not have a significant effect on cost and management accounting practices for the hypotheses formed by considering the production amount, sales revenue and average profit/loss status. Factor analysis was applied in the study and the variables were collected under 3 factors: competition, production process and planning.

Limitations: Limitations: The fact that the sample consisted only of manufacturing enterprises located in Trabzon province is considered as a limitation of the research.

Originality/Value: Despite intensive work in other areas, as a result of the literature review, it was determined that there was no study addressing cost and management accounting for manufacturing enterprises in Trabzon province. The application of factor analysis in the method section of the study constitutes the originality of the study and the results obtained are considered to be advisory to enterprises.

Keywords: Business, Cost and Management Accounting, Factor Analysis

¹Çalışma, Bayburt Üniversitesi tarafından desteklenen BAP projesi olup yüksek lisans tezi olarak sunulmuştur.

²Yüksek Lisans Öğrencisi, Bayburt Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme, aemrepehlivan@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-4475-3114

³Doç. Dr., Bayburt Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, alirizaag@bayburt.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5345-6245

⁴Dr., Öğr. Üyesi, Bayburt Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme, kubraelmali@bayburt.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6638-396X

1. GİRİŞ

Küreselleşen dünya ekonomisinde değişen koşullar ve gelişen teknoloji etkisiyle yeniliklere en hızlı uyum sağlamak zorunda olan kuruluşlar arasında üretim işletmelerini de saymak mümkündür. Rekabet açısından ele alındığında işletmenin devamlılığını koruyabilmesi için bu değişim sürecini benimsemeleri ve hemen uygulamaya koymaları gerekmektedir. Özellikle daimî bir rekabet üstünlüğünü sağlamak her üretim işletmesinin başlıca hedefleri arasında yer almaktadır. Bu doğrultuda üretim işletmelerinin sektörel değişimlerden en az zararla çıkması yalnız dış çevredeki şartlara değil aynı zamanda firma içi çevre koşullarına da bağlı olduğundan doğru analizi oldukça önemlidir. Bu durum üretim işletmelerinde verimliliği artıracığı gibi karlılıkla beraber rekabette de güçlü olmasını sağlayacaktır.

Topluma yararlı mal ve hizmet üretmekle sorumlu üretim işletmeleri ülkemizde pek çok alanda faaliyet göstermekte ve bu durum güçlü bir rekabet ortamı oluşturmaktadır. Daha kaliteli mal ve hizmet üretmek isteyen işletmeler varlığını devam ettirebilmek için satışlarını arttırmanın yolunu aramaktadır. Bu durumda işletmeler piyasaya daha kaliteli ve daha düşük maliyetli ürünleri arz etmeyi istemekte, bunu sağlayabilmeleri ise uygun maliyet ve yönetim muhasebesi uygulamalarının seçilmesini gerektirmektedir. Üretilen ürünlerin maliyetlerinin azaltılarak satışlarının artırılması, toplumun ürün tercihinin belirlenmesi gibi durumlar sadece etkin bir maliyet ve yönetim muhasebesi ile belirlenebilmektedir.

Üretim işletmeleri ülke ekonomisi için önem arz etmekle birlikte topluma yararlı olan mal ve hizmetleri üretmekle sorumludur. Ürettikçe gelişen ve geliştikçe büyüyen üretim işletmeleri aynı zamanda birbiriyle rekabet halinde olup daha kaliteli mal ve hizmetler üretebilmeleri yarışı içine girmektedir. Büyüyen üretim işletmeleri ise kendi arasında rekabet etme zorunluluğu taşıırken büyüme ve varlığını sürdürebilme noktasında maliyet ve yönetim muhasebesi uygulamalarının kullanımını önemsemektedir.

Üretim işletmeleri, maliyetleri hesaplamak için geleneksel ve çağdaş yöntemler olmak üzere iki alt başlıkta ele alınmaktadır. Geleneksel maliyet muhasebesi, daha çok emeğe dayalı olarak teknolojinin sınırlı olduğu zamanlarda standart üretimin gerçekleştirildiği dönemlerde kullanılan bir sistemdir (Erkuş vd., 2014). Çağdaş yöntemler olarak ele alınan yöntemler ise işletmenin bütün kısıtlarını belirleyerek sürekli gelişim doğrultusunda bu kısıtları ortadan kaldırması ve sistemin performansının arttırılmasını içermektedir (Karamaraş, 2002). Hangi maliyet yönteminin uygulanması gerektiğini belirlemek, özellikle ürün yapısı için uygun olanı tespit etmek, işletmeler için oldukça önemlidir. Böylelikle maliyetler doğru bir şekilde hesaplanabilecek ve daha gerçekçi kararlar alınabilecektir.

Bu doğrultuda çalışmanın amacı; Trabzon ilinde faaliyet gösteren üretim işletmelerinin maliyet hesaplamasında ağırlıklı olarak kullanılan yöntemin belirlenerek piyasa rekabet gücünün artırılmasında etkili olan değişkenlerin tespit edilmesi ve bu değişkenlerin mevcut bölge işletmelerinin devamlılıklarının sağlamlasında önemli olan politikaların oluşturulmasında rol almasını sağlamaktır. Çalışmada Trabzon ilinin tercih edilmesinin sebebi Ankara Sanayi Odası tarafından 2024 yılında düzenlenen “İllerin Teknolojik Gelişmişlik Endeksi (ASO-İLTEK)” raporuna göre Trabzon, ilinin Karadeniz bölgesindeki en gelişmiş il olarak belirlenmesinin yanı sıra sanayi açısından da bölge sıralamasında önemli bir yerde olmasından kaynaklanmaktadır (ASO-İLTEK, 2024).

Trabzon ili üretim işletmelerini ele alan çalışmalar incelendiğinde mevcut bölge sanayisinin araştırıldığı az sayıda çalışmanın bulunduğu ve üretim işletmelerinin maliyet hesaplamalarını araştıran herhangi bir çalışmanın literatürde yer almadığı belirlenmiştir. Bu kapsamda Trabzon Ticaret ve Sanayi Odası’na kayıtlı üretim 484 üretim işletmesinin esas alındığı çalışmada bazı şirketlerin birden fazla şubesinin olmasından dolayı 264 işletmeye anket uygulanmıştır.

Çalışmanın ilk bölümünde giriş, ikinci bölümünde ise literatür taraması yer almıştır. Yöntem ve analizler kısmının yer aldığı üçüncü bölüm sonunda elde edilen bulgular yorumlanmış ve çalışma değerlendirme ve sonuç ile tamamlanmıştır.

2. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

Üretim işletmelerinde maliyet ve yönetim muhasebesini konu edinen çalışmalar incelendiğinde yerli ve yabancı birçok çalışmanın yer aldığı görölmüştür. İncelenen alışmalardan; Ayyıldız ve Durna (2005), Uyar (2008), Tan ve Güngör (2012), Tuğay ve Akın (2013) ve Temel (2020) belirli bir bölgeye ait işletmeleri ele almıştır. Bu alışmalar detaylı ele alındığında;

Ayyıldız ve Durna (2005), Kayseri’de faaliyet gösteren işletmelerin maliyet muhasebesinin özelliklerinin belirlenmesine yönelik ele alınan çalışmada 30 işletme ile yüz yüze anket yapılmıştır. Sorulara verilen cevaplar için frekans ve yüzde dağılımları hesaplanmıştır. Çalışma sonucunda üretimle eř zamanlı ve güncel maliyet bilgilerinden yararlanılamadığı, giderlerin sınıflandırılmasında direkt ve dolaylı ayırımının yapılmadığı, üretim faktörleri arasında en yüksek maliyetin ilk madde ve malzeme gideri oluşturduğu belirlenirken; direkt ve dolaylı işçilik ayırımında bir birlikteliğın olmadığı tespit edilmiştir.

Uyar (2008) alışmasında Denizli’de faaliyet gösteren üretim işletmelerinde maliyet muhasebesi politika ve tekniklerinin genel bir görünüm elde edilmesini amaçlamıştır. Anket uygulamasının yapıldığı çalışma sonucunda işletmelerin kurumsal yapısının henüz tam olarak oturmamış olduğu, maliyetlerin genelde aylık olarak hesaplandığı ve işletmelerin karar alma aşamasında genellikle tam maliyet sistemini kullandıkları tespit edilmiştir. Ayrıca maliyet muhasebesinin en fazla mamul maliyetleri hesaplanırken kullanıldığı ve maliyet unsurlarından en önemli giderin ilk madde malzeme olduğu tespit etmiştir.

Tan ve Güngör (2012) Kapadokya bölgesinde bulunan otel işletmelerindeki yönetim muhasebesi uygulamalarının tespit edilmesi üzerine yapmış oldukları çalışmada 68 işletmeye anket uygulanmıştır. Elde edilen bulgulara göre otel işletmelerinin %25’i ayrı bir maliyet muhasebesi sisteminin bulundururken yaklaşık %12’si ayrı bir yönetim muhasebesi sistemi bulundurduğunu belirtmiştir. Ayrıca bölgede bulunan otellerde kullanılan maliyet ve yönetim muhasebesi sistemlerinin çok etkin olmadığı ve işletmelerin tek bir muhasebe sistemi ile bütün faaliyetlerini yürüttükleri tespit edilmiştir.

Tuğay ve Akın (2013) Burdur ilinde yer alan 74 üretim işletmesinin maliyet muhasebesi uygulama düzeyini belirlemek için anket yöntemini tercih ettikleri çalışmalarında elde edilen bulgular doğrultusunda işletmelerin faaliyetleri sonucu ortaya çıkan maliyetlerini yönetebilmek için maliyet takibinin dikkatlice yapılması ve maliyet sisteminin özenle kurulmasının gerekliliğini vurgulamıştır.

Köse (2019) alışmasında Sivas Birinci Organize Sanayi Bölgesinde yer alan 63 firma yöneticisinin maliyet ve yönetim muhasebesi uygulamalarına yönelik algı düzeylerini araştırmıştır. Elde edilen bulgulara göre; işletme yöneticilerinin maliyet ve yönetim muhasebesine yönelik farkındalıklarının olduğu ve yöneticileri muhasebe departmanlarında ayrı bir maliyet muhasebesi yapan birimin olmasının maliyetlerin daha sağlıklı biçimde hesaplanacağı kanısında olduğunu tespit etmiştir. Ayrıca yöneticiler ürün fiyatlandırılmasında maliyet muhasebesi verilerinin önemli olduğunu vurgularken muhasebe departmanından ayrı bir birimin maliyet hesapları istenildiğinde hemen ulaşılabilecek olmasından kaynaklı olarak olması gerektiğini belirtmiştir.

şencer (2020) alışmasında üretim, ticaret ve hizmet sektörünü ele alarak faaliyet gösteren işletme yetkililerinin alacakları kararlar ile yönetim ve maliyet muhasebesi bilgilerinin etkisini ölçmeyi hedeflemiş ve anket tekniğinden yararlanmıştır. Yönetim ve maliyet muhasebesinin işletme kararlarına etkisinin ölçölmesinde 27 ifadenin yer aldığı anket formuna Tokat il merkezinde faaliyet gösteren 121 işletmenin yöneticisi veya muhasebe birim yetkilisi katılım sağlamıştır. Verilen yanıtlar arasında cinsiyet, öğrenim durumu, mesleki deneyim ve faaliyet alanı açısından anlamlı farklılık olup olmadığı incelenmiştir. Ayrıca çalışmada üretilecek ürün miktarı ve zamanının belirlenmesi, işgücünün niteliğı ve yapısının tespit edilmesi, reklam ve tanıtım gibi faaliyetlere bütçe aktarımının sağlanması ile personele ödenecek ücret politikalarının belirlenmesi gibi kararların alınmasında yönetim ve maliyet muhasebesi bilgilerinin kullanılmasının ön planda tutulduğu belirlenmiştir.

Temel (2020) alışmasında Tokat’ta yer alan üretim işletmelerinin maliyet muhasebesi kullanım düzeyini ölçmeyi amaçlamıştır. Elde edilen bulgulara göre üretim işletmelerinin %70’inde ayrı bir maliyet muhasebesi bölümü olmadığı ve işletmelerin %54’ünün sadece maliyet sistemini kullandığı tespit edilmiştir. Ayrıca bölgede yer alan işletmelerin %42’sinin 3 aylık maliyet verilerini hazırladığı belirlenmiştir.

Literatürde yer alan çalışmaların bir kısmı ise belirli bir şirketi incelemiş ve maliyet muhasebesi uygulamalarına yönelik tespitlerde bulunmuştur. Bunlardan Friedl vd. (2009), Klychova vd. (2015) ve Gizer ve Atış (2022)'in çalışmaları örnek verilecek olup incelenen çalışmalardan birkaçı aşağıda özetlenmiştir. Friedl vd. (2009) Alman şirketlerinde maliyet muhasebesi sistemlerinin nasıl çalıştığının araştırıldığı çalışmada büyük Alman şirketlerinin yüksek seviyede maliyet muhasebesi sistemlerini kullandığı ve bu yüksek seviye sayesinde yönetsel olarak bir memnuniyet sağlandığı tespit edilmiştir.

Klychova vd. (2015) at yetiştiriciliğinde maliyet ve yönetim muhasebesi yaklaşımını ele almışlardır. Çalışma sonucunda maliyet ve yönetim muhasebesi unsurlarının tek bir sistemde bütünleştirilmesinin, maliyetlerin göz önünde bulundurularak yönetsel kararlar alınmasının, mevcut ekonomik ortamda verimlilik ve rekabet gücünün artırılmasını sağlayacak uygulamaların gerçekleştirilmesinin işletmeler için önem arz ettiği tespit edilmiştir.

Gizer ve Atış (2022) bir hastanenin sağlık işletmeciliğinde maliyet ve yönetim muhasebesi sistemlerini oluşturmada birim maliyet hesaplamalarını hastane çalışanlarıyla yapmış oldukları görüşmelerle incelemişlerdir. Birim maliyetlerinin hesaplanması için Geleneksel Maliyet Muhasebesi, Faaliyet Tabanlı Maliyet ve Kaynak Tüketim Muhasebesi yöntemleri uygulanmıştır. Bulgulara göre hastanelerin oldukça fazla gider kalemleri olduğu, bu kalemlerin çok karmaşık bir yapıda olduğu ve her birimin kayıtlarının ayrı ayrı tutulması ile daha sağlıklı sonuçlar elde edilebileceği tespit edilmiştir.

Ahmad (2012) çalışmasında Malezya'daki Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletme (KOBİ)'ler üzerine yönetim muhasebesi uygulamalarının kullanımını araştırmıştır. Araştırma sonucunda yönetim muhasebesinin Malezya'daki KOBİ'lerin yönetiminde önemli rolü olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca yönetim muhasebesinin KOBİ'lere planlama, kontrol etme, performansı değerlendirme, kaynak kullanımını optimize etme, karar vermede yardımcı olma ve iletişimi geliştirme konusunda yardımcı olduğu sonucuna da ulaşılmıştır.

Ersoy vd. (2006) üretim işletmelerinde yönetim muhasebesi konularının uygulanma durumunu araştırmışlardır. İstanbul Sanayi Odası'na kayıtlı ilk 500 firma içerisinde tesadüfi olarak seçilen 250 firma belirlenmesine rağmen yalnızca 51 firmadan yanıt alınabilmiştir. Araştırmanın sonucunda işletmelerin %92,1'inin nakit akım tablosunu kullanırken, finansal tablo analiz yöntemi olarak %72,6'sının oran analizini tercih ettiği tespit edilmiştir. Ayrıca işletmelerin kullandıkları maliyet yöntemleri arasında fiili maliyet (%68,6), tam maliyet (%47,1) ve safha maliyet (%29,5) sistemini kullandığı belirlenmiştir.

İncelenen literatür çalışması sonucunda Trabzon iline ait üretim işletmeleri için maliyet ve yönetim muhasebesini ele alan herhangi bir çalışma bulunmadığı belirlenirken çalışmanın yöntem kısmında faktör analizi uygulanması çalışmanın özgün yanını oluşturmakta ve elde edilen sonuçların işletmelere tavsiye niteliğinde olduğu düşünülmektedir.

3. YÖNTEM

Hızla değişen dünyada teknolojinin de gelişmesi ile pek çok alanda değişim süreci yaşanmaktadır. Üretim işletmelerinde uygulanan maliyet ve yönetim muhasebesi uygulamaları da bu değişim sürecine ayak uydurmakta ve firmalar arasındaki rekabet giderek önem kazanmaktadır. Bu doğrultuda bütün işletmeler ortak bir amaç için hareket ederek maliyetini minimum düzeye indirgeyerek firma karlılığı maksimum düzeye çıkarmayı hedeflemektedir. Bu durum da çalışmanın amacını oluşturmakta ve işletmelerin maliyet ve yönetim muhasebesi uygulamalarını inceleyerek öneriler sunmayı hedeflemektedir. Ayrıca çalışmada cinsiyet, firma pozisyonu, eğitim, mesleki deneyim, firma faaliyet süresi ve firmanın maliyet izleme biriminin olma durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığının belirlenmesine yönelik hipotezler de araştırılarak değerlendirilmektedir.

Trabzon ili Ticaret ve Sanayi Odası'na kayıtlı üretim işletmelerinin ele alındığı çalışmada 484 işletme olduğu belirlenmiştir. Anket sayısının örnek boyutu %95 önem seviyesi ve %5 hata payı ile hesaplanarak 215 olarak elde edilmiş olmasına karşın toplamda 264 üretim işletmesine anket yapılmıştır. Çalışmanın amacı esas alınarak uygun veri toplama aracı belirlenmiş ve araştırmaya ilişkin olarak Bayburt Üniversitesi Rektörlüğü Etik Kurul Komisyonundan 25.11.2022 tarihli ve 307 sayılı etik kurul onayı ve bilgilendirilmiş gönüllü olur formu alınmıştır.

Çalışmada uygulanan anket soruları Şencer (2020)'in yüksek lisans tezi ile Gizer ve Atış (2022) ile Ahmad (2012)'in çalışmalarında yer alan anket formu esas alınarak hazırlanmıştır. Anketin içeriğinde; 4 demografik soru ile firma bilgilerine yönelik 17 soru ve 5'li likert tipinde 24 soru olmak üzere toplamda 45 soru sorulmuştur. Araştırmanın verileri toplanırken Trabzon ilinde bulunan üretim işletmelerinde muhasebe departmanında çeşitli kademelerde çalışan personel ile yüz yüze anket uygulaması yapılmış ve çalışmanın hipotezleri aşağıdaki şekilde belirlenmiştir.

- H₁:İşletmelerin maliyet ve yönetim muhasebesi uygulamaları cinsiyete göre farklılık göstermektedir.
H₂:İşletmelerin maliyet ve yönetim muhasebesi uygulamaları firmadaki pozisyona göre farklılık göstermektedir.
H₃:İşletmelerin maliyet ve yönetim muhasebesi uygulamaları eğitim durumlarına göre farklılık göstermektedir.
H₄:İşletmelerin maliyet ve yönetim muhasebesi uygulamaları mesleki deneyimlerine göre farklılık göstermektedir.
H₅:İşletmelerin maliyet ve yönetim muhasebesi uygulamaları firmanın faaliyet süresine göre farklılık göstermektedir.
H₆:İşletmelerin maliyet ve yönetim muhasebesi uygulamaları ayrı bir maliyet izleme birimi olması durumuna göre farklılık göstermektedir.
H₇:Firma sektörü ile yıllık üretim miktarı arasında farklılık vardır.
H₈:Firma sektörü ile yıllık satış geliri arasında farklılık vardır.
H₉:Firma sektörü ile ortalama kar/zarar durumu arasında farklılık vardır.

4. BULGULAR VE TARTIŞMA

4.1. Frekans Analizi Bulguları

Çalışmada ilk olarak üretim işletme çalışanlarına yöneltilen demografik sorulara ilişkin frekans dağılımları incelenmiş ve Tablo 1 ile sunulmuştur.

Tablo 1: Demografik Değişkenlere İlişkin Frekans Dağılımları

Değişkenler	Frekans	%
Cinsiyet		
Kadın	83	31,4
Erkek	181	68,6
Eğitim		
Lise	63	23,9
Ön lisans	27	10,2
Lisans	160	60,6
Yüksek Lisans	14	5,3
İşletmedeki Pozisyonu		
Diğer	31	11,7
Muhasebeci	143	54,2
Genel Müdür	23	8,7
Firma Sahibi	67	25,4
Çalışan Süre		
1-5	55	20,8
6-10	71	26,9
11-15	63	23,9
16+	75	28,4

Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Araştırmaya 264 üretim işletmesi katılım sağlamıştır. Katılımcıların 83'ü kadın, 181'i de erkektir. Araştırmaya katılan üretim işletmelerinde çalışanların eğitim durumu incelendiğinde %60,6'sı (n=160) kişi ile büyük çoğunluğun lisans mezunu olduğu belirlenmiştir. Bu durum diğer çalışmalarla karşılaştırıldığında sorumlu yetkililerin eğitim düzeyinin arttığını göstermektedir. İşletme pozisyonu ele alınarak değerlendirildiğinde ise 143 kişinin muhasebeci olarak görev yaptığı belirlenmiştir. Ayrıca uygulama yapılan üretim şirketlerinin faaliyet süreleri ve faaliyet alanları incelenmiş ve Tablo 2 ile sunulmuştur.

Tablo 2: Üretim İşletmesi Faaliyet Süresi ve Faaliyet Alanı

	Frekans	%		Frekans	%
Faaliyet Süresi					
1-5	12	4,5	11-15	82	4,5
6-10	34	12,9	16+	134	12,9
Faaliyet Alanı					
Tekstil	5	1,9	Elektrik-Elektronik	3	1,1
İnşaat Malzemeleri	40	15,2	Çimento	5	1,9
Maden	16	6,1	Plastik	4	1,5
Cam-Seramik	6	2,3	Ambalaj	16	6,1
Kimya	3	1,1	Mobilya	3	1,1
Metal	6	2,3	Makine	18	6,8
Demir-Çelik	6	2,3	Otomotiv	6	2,3
Gıda	35	13,3	Diğer	47	17,8
Kağıt	45	17,0	Toplam	264	100

Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Araştırmaya katılan firma çalışanlarının mesleki deneyimleri ele alındığında 16 yıldan fazla süredir bulunduğu işi yapanların sayısının diğerlerine göre daha fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Üretim işletmelerinden 16 yıldan fazla olanların sayısı 134 olarak elde edilirken Yeni olarak adlandırabileceğimiz 1-5 yıllık üretim işletmelerinin sayısının ise 12 ile en düşük seviyede olduğu belirlenmiştir. Ankete katılan üretim işletmelerinden 45 firma kağıt sektöründe olup en yaygın işletme olarak belirlenmiştir. Bu oranı 40 firma ile inşaat malzemeleri sektörü ve 35 firma ile gıda sektörü takip etmektedir. Diğer kategorisinde yer alan işletmeler ise tabloda yer almayan sektörleri ifade etmektedir. Üretim işletmelerine muhasebe işlemlerine yönelik olarak yöneltilen demografik sorular gruplandırılmış ve elde edilen yanıtlar Tablo 3 ile sunulmuştur.

Tablo 3 : Muhasebe İşlemleri ile İlgili Demografik Veriler

	Frekans	%
Ayrı Bir Muhasebe Birimi Var Mı?		
Evet	208	78,8
Hayır	56	21,2
Muhasebe İşleri Nerede Yapılmaktadır?		
Firma Bünyesinde	100	37,9
Ayrı Bir SMMM Bürosunda	164	62,1
Muhasebe Verilerinin Tutulma Sebebi		
Zorunluluk	8	3,0
Ürün Maliyetlerini Hesaplamak	21	8,0
Yapılacak Faal. Plan ve Kont. Sağ.	8	3,0
Hepsi	227	86,0

Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Ankete katılan üretim işletmelerinin % 78,8’inde ayrı bir muhasebe birimi olduğu tespit edilmiş ve bu durumun üretim işletmelerinin muhasebeye vermiş oldukları önemi gösterdiği yönünde değerlendirilmiştir. Araştırmada elde edilen bulgulara göre muhasebe işlerini genel olarak ayrı bir SMMM bürosunda yürüten işletme oranı %62 düzeyinde iken muhasebe işlerini firma bünyesinde gerçekleştiren işletme sayısı yaklaşık olarak %38’e karşılık gelmektedir. Trabzon üretim işletmelerinde personele yöneltilen sorular arasında muhasebe verilerinin tutulma sebebine yönelik alınan yanıtlar değerlendirildiğinde firmaların %86’sı “hepsi” seçeneğini tercih etmişlerdir. Burada ikinci bir seçenek olan “karar almadan önce veri toplamak” ifadesi tercih edilmediğinden tabloya dahil edilmemiştir. Üretim işletmelerinin hukuki yapı ve çalışan sayısına yönelik olarak vermiş oldukları yanıtlar ise Tablo 4 ile sunulmuştur.

Tablo 4 : Muhasebe İşlemleri ile İlgili Demografik Veriler-2

	Frekans	%
Hukuki Yapı		
Şahıs Şirketi	27	10,2
Adi Şirket	3	1,1
Kolektif Şirket	4	1,5
Limited Şirket	177	67,0
Anonim Şirket	51	19,3
Toplam	262	99,2

alışan Sayısı		
1-10	74	28,0
11-50	139	52,7
51-250	42	15,9
251+	9	3,4

Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Araştırmaya katılan üretim işletmelerinin hukuki yapısı incelendiğinde 177 firmanın limited şirket olduğu ve bu durumun dağılımının %67'sine karşılık geldiği belirlenmiştir. İkinci sırada ise %19,3 oranla anonim şirketler yer almaktadır. Üretim işletmelerinde yer alan çalışan sayısı incelendiğinde 11-50 kişi aralığında çalışan sayısı olan firma %52,7 oranla 139 işletmeyi kapsarken; 1-10 kişi aralığında çalışan kişi sayısı olan 74 şirket bulunmaktadır. 250'den fazla çalışan bulunun şirket sayısı ise 9'dur. Anket soruları üretim işletmelerine firmanın sahip olduğu sertifikalar sorulmuş ve alınan yanıtlar Tablo 5 ile sunulmuştur.

Tablo 5: Firmaların Sahip Olduğu Sertifikalara Frekans Dağılımı

	Frekans	%	Toplam%
Firmaların sahip olduğu sertifika			
Türk Standartları Enstitüsü (TSE)	171	41,2	80,3
International Standart of Organization (ISO) 9000	99	23,9	46,5
International Standart of Organization (ISO) 14000	50	12,0	23,5
International Standart of Organization (ISO) 5001	34	8,2	16,0
Conformit Europenn (CE)	30	7,2	14,1
European Commission EC	4	1,0	1,9
Diğer	27	6,5	12,7

Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 5'e göre şirketlerin % 41,2 (n=171) oranında TSE sertifikası bulunduğu belirlenirken bu oranı %23,9 (n=99) ile ISO 9000 belgesi takip etmiştir. En az bulunan sertifika ise EC olup %1 oranında tercih edilmiştir. İşletmelerin maliyet hesaplamalarına ilişkin yöneltilen sorulara verdikleri yanıtlar ise Tablo 6 ile sunulmuştur.

Tablo 6: Maliyet Hesaplaması ile İlgili Demografik Veriler

	Frekans	%
rn Maliyetlerinin Doğru Hesaplanması		
Evet	191	72,3
Hayır	15	5,7
Kısmen	58	22,0
Maliyetlerin Hesaplanmasındaki Yeterli alışan Sayısı		
Evet	187	70,8
Hayır	13	4,9
Kısmen	64	24,2
Muhasebebnin Yönetime Katkısı		
Evet	246	93,2
Hayır	8	3,0
Kısmen	10	3,8
Toplam Maliyetlerdeki En Fazla Pay		
Direkt İlk Madde ve Malzeme	128	48,5
Direkt İşçilik	50	18,9
Genel retim Gideri	85	32,2

Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Ankete katılan işletmelerinin %72,3' (n=191) rn maliyetlerinin doğru hesaplandığını belirtirken; ürün maliyetlerinin doğru hesaplanmadığını ya da kısmen doğru hesaplanmadığını düşünen firma sayısı ise 73 şirket ile %27,7' ye karşılık gelmektedir. İşletmelerden %70,8'i (n=187) maliyet hesaplama konusunda yeterli sayıda çalışan olduğunu düşünürken "Hayır" ya da "Kısmen" cevabını verenlerin oranı yaklaşık % 29'dur. Araştırmaya katılan 264 işletmeden muhasebenin yönetime katkısı olduğunu düşünen personel oranı ise %93,2 (n=246) olarak elde edilmiştir. Üretim işletmelerine göre toplam maliyetler içinde en fazla payın direkt ilk madde ve malzemeden oluştuğunu belirten firma sayısı 128 olurken; genel üretim giderinin en fazla pay sahibi olduğunu düşünen işletme sayısı 85 olarak elde

edilmiştir. Direkt işçiliğin en fazla pay sahibi olduğunu düşünen şirket sayısı ise 50'dir. İşletmelere ait maliyet sistemlerine yönelik veriler Tablo 8 ile sunulmuştur.

Tablo 8: Maliyetleme Sistemlerine Yönelik Frekans Dağılımı

	Frekans	%	Toplam %
Maliyetleme Sistemleri			
Sipariş Maliyet	150	25,8	58,4
Safha (Evre) Maliyet	42	7,2	16,3
Tam Maliyet	127	21,9	49,4
Fiili Maliyet	83	14,3	32,3
Faaliyet Tabanlı Maliyet	79	13,6	30,7
Standart Maliyet	47	8,1	18,3
Değişken Maliyet	49	8,4	19,1
Diğer	4	0,7	1,6

Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

İşletmelerin maliyet sistemlerinin belirlenmesine yönelik olarak yöneltilen soruya vermiş oldukları yanıtlar incelendiğinde; sipariş maliyet sistemini kullanan şirket oranı %25,8 (n=150) iken, tam maliyet sistemini tercih eden işletme oranı %21,9 (n=127) olarak elde edilmiştir. Fiili maliyet sistemini tercih eden işletme sayısı 83 ile yaklaşık %14,3'e karşılık gelirken bu değeri %13,6 ile faaliyet tabanlı maliyet izlemektedir. İşletmelerin düşürülmesi istenen maliyet kalemi ve yıllık üretim miktarı sorularına vermiş oldukları yanıtlar incelenerek Tablo 9 ile sunulmuştur.

Tablo 9: Firma Maliyet Kalemi, Yıllık Üretim Miktarı

	Frekans	%
Düşürülmesi İstenen Maliyet Kalemi		
Direkt İlk Madde ve Malzeme	121	45,8
Direkt İşçilik	45	17,0
Genel Üretim Gideri	97	36,7
Yıllık Üretim Miktarı		
0-10.000	56	21,2
10.001-50.000	32	12,1
50.001-100.000	56	21,2
100.001+	110	41,7

Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Üretim işletmelerine göre toplam maliyetler içinde en fazla düşürülmesi istenen maliyet kalemi 121 yanıt ile direkt ilk madde ve malzeme olarak belirlenmiştir. Genel üretim giderinin en fazla düşürülmesi gereken maliyet kalemi olduğunu düşünenler ise 97 kişidir. Ankete katılan 264 işletmenin 110'u yıllık 100.001 birimden fazla üretim yaptığını belirtirken, 56 şirket yıllık üretim miktarının 0-10.000 arasında olduğunu belirtmiştir. İşletmelerin yıllık satış geliri ve kar/zarar durumuna yönelik sorulara vermiş oldukları yanıtlar incelenerek Tablo 10 ile sunulmuştur.

Tablo 10: Yıllık Satış Geliri ve Firma Kar/Zarar Durumu

	Frekans	%
Yıllık Satış Geliri		
0-100.000	3	1,1
100.001-250.000	5	1,9
250.001-500.000	12	4,5
500.001-750.000	108	40,9
750.000+	124	47,0
Yıllar İtibarıyla K/Z Durumu		
-/-500.001	4	1,5
-500.000/-250.001	3	1,1
-250.000/50.000	9	3,4
50.001/250.000	29	11,0
250.001/500.000	42	15,9
500.001+	165	62,5

Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Araştırmada elde edilen verilere göre ankete katılan işletmelerin 124' yıllık 750.000 TL'den fazla satış gelirine sahip olduğunu belirtirken; bu oran yıllık satış geliri 500.001-750.000 TL aralığında olan 108 firma tarafından takip edilmektedir. İşletmelerin yıllık kar/zarar durumları ele alındığında 165 firmanın 500.001 TL'den fazla gelir elde ettiği tespit edilmiştir. Bu durum 232 şirketin 500.001 TL üzerinde geliri olduğu anlamına gelmektedir.

4.2. Hipotez Testleri Bulguları

Çalışmada uygulanan anketin güvenilirliği araştırıldığında ilk 17 soru firma bilgilerini içeren demografik sorular olduğundan geriye kalan 24 soru için Cronbach Alpha testi uygulanmış ve elde edilen bulgular Tablo 11 ile sunulmuştur.

Tablo 11: Güvenilirlik Analizi

Ölçek ve Boyut	Cronbach Alpha	Veri Sayı
Maliyet ve Yönetim Muhasebesi Uyg.	0,958	24

Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Maliyet ve yönetim muhasebesi uygulamalarının önemini içeren 24 soru için Cronbach Alpha değeri 0,958 olarak elde edilmiş ve çalışmanın güvenilir olduğu belirlenmiştir. Analizde ele alınan veri setine ait değişken ya da değişkenlerin zm daha etkin hale getirmesi için normal dağılım göstermesi gerekmektedir. (Tabachnick & Fidell, 2013). Bu doğrultuda uygulanan normallik testi uygulanmış ve Tablo 12 ile sunulmuştur.

Tablo 12: Normallik Testi

Kolmogorov-Smirnov			Shapiro-Wilk		
İstatistik Değeri	Df	p	İstatistik Değeri	Df	p
0,047	263	0,200	0,992	263	0,157

Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Veri setinin 50'dan fazla olması durumunda Kolmogorov-Smirnov testine ait anlamlılık değeri kullanılmalıdır (Mayers, 2013). Bu doğrultuda Tablo 12'de yer alan normallik testine göre $p=0,200>0,050$ olduğundan verilerin normal dağılım gösterdiği belirlenmiştir.

Çalışmada yer alan anket sorularına ilişkin hipotezlerin sınanmasında t- Testi ve ANOVA testi kullanılmış olup hipotezlerin farklılık gösterip göstermediğine göre karar verilerek Tablo 13 ile sunulmuştur.

Tablo 13: Hipotez Test Sonuçları

Hipotezler	P	Sonuç
H1:Maliyet ve yönetim muhasebesi uygulamaları cinsiyete göre farklılık göstermektedir.	0,348	Ret
H2:Maliyet ve yönetim muhasebesi uygulamaları firmadaki pozisyona göre farklılık göstermektedir.	0,927	Ret
H3:Maliyet ve yönetim muhasebesi uygulamaları eğitim durumuna göre farklılık göstermektedir.	0,130	Ret
H4:Maliyet ve yönetim muhasebesi uygulamaları mesleki deneyime göre farklılık göstermektedir.	0,147	Ret
H5:Maliyet ve yönetim muhasebesi uygulamaları firmanın faaliyet süresine göre farklılık göstermektedir.	0,344	Ret
H6:Maliyet ve yönetim muhasebesi uygulamaları ayrı bir izleme birimi olması durumuna göre farklılık göstermektedir.	0,026	Kabul
H7:Firma sektörü ile yıllık üretim miktarı arasında farklılık vardır.	0,000	Kabul
H8:Firma sektörü ile yıllık satış geliri arasında farklılık vardır.	0,015	Kabul
H9:Firma sektörü ile ortalama kar/zarar durumu arasında farklılık vardır.	0,001	Kabul

Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Hipotez testine göre yapılan değerlendirmeler sonucunda p değeri $p>0,05$ ifadesini sağlıyorsa hipotez ret edilmektedir. şayet $p<0,05$ ifadesini sağlıyorsa hipotez kabul edilmektedir.Tablo 13'de hipotez testlerinin genel görünümü verilirken; araştırma hipotezlerinden H1 ve H6 için t-Testi uygulanırken diğer hipotezler için ANOVA testi uygulanmış ve uygulama sonucunda H6, H7, H8 ve H9 kabul edilmiş olup diğer hipotezler ret edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre maliyet ve yönetim

muhasebesi uygulamalarında karar alma üzerinde, ayrı bir muhasebe biriminin olması, firmanın faaliyet gösterdiği sektör ile yıllık üretim miktarı arasında, firmanın faaliyet gösterdiği sektör ile yıllık satış geliri arasında ve firmanın faaliyet gösterdiği sektör ile ortalama kar/zarar durumları arasında anlamlı bir farklılığın olduğu belirlenmiştir.

Yapılan literatür araştırması sonucunda bazı çalışmalarla ortak olarak yöneltilen sorular değerlendirilmiş ve oluşturulan hipotezler karşılaştırılmıştır. Ele alınan çalışmalarda araştırma örnekleme ve bölgesi farklı olmasından kaynaklı olarak demografik göstergeler yerine hipotez sonuçları değerlendirilmiştir. Şencer (2020)'in yapmış olduğu tez çalışmasından farklı olarak maliyet ve yönetim muhasebesi uygulamalarının cinsiyete göre farklılık göstermediği bulgusuna ulaşırken; 'Maliyet ve yönetim muhasebesi uygulamaları ayrı bir izleme birimi olması durumuna göre farklılık göstermektedir.' hipotezi ise Karakaya (2015) çalışması ile benzer sonuçlar sergilemektedir. 'Maliyet ve yönetim muhasebesi uygulamaları eğitim durumuna göre farklılık göstermektedir.' hipotezi de Köse (2019) çalışmasına paralel olarak anlamlı bir fark olmadığı sonucunu desteklemiştir.

ANOVA sonuçları ortalama çiftleri arasındaki hangi belirli farkların anlamlı olduğunu belirleyemediğinden birden fazla grup ortalaması arasındaki farkları tespit edebilmek için post hoc testleri kullanılmıştır. Post-hoc test seçiminde ilk olarak varyans eşitliği araştırılmış ve 0,266 olarak elde edilmiştir. Örneklemin de eşit dağılım göstermemesi durumu göz önüne alındığında uygun testin Scheffe olduğu belirlenmiştir. Çoklu karşılaştırmalarda en sık kullanılan testtir. Varyansların eşitliğini varsayar ancak gruplardaki gözlem sayılarının eşit olması varsayımını dikkate almaz. Gruplar arasında mümkün olan bütün doğrusal birleşimleri karşılaştırır ve karşılaştırılacak grup sayılarının çok olması durumunda hata payını kontrol altında tutar.

Maliyet ve Yönetim muhasebesi uygulamalarını içeren hipotezler kabul edilmediğinden post-hoc testleri uygulanmamıştır. Firma sektörü ve bazı değişkenlere ait kurulmuş olan hipotezlerde ortalamalar arasındaki farklılığın hangi seçenek lehine farklılaştığını belirlemek için Post-hoc testi uygulanmış ve Tablo 14 ile sunulmuştur.

Tablo 14: Firma Sektörü ile Bazı Değişkenlere Ait Post-Hoc Testi

Yıllık Üretim Miktarı		Anlamlılık	Yıllık Satış Geliri		Anlamlılık
0/10.000	10.001/50.000	0,535	0-100.000	100.001/250.000	0,946
	50.001/100.000	0,318		250.001/500.000	0,701
	100.001+	0,047		500.000/750.000	0,094
10.001/50.000	0/10.000	0,535	100.001/250.000	0-100.000	0,946
	50.001/100.000	0,816		250.001/500.000	0,576
	100.001+	0,346		500.000/750.000	0,170
50.001/100.000	0/10.000	0,318	250.001/500.000	0-100.000	0,701
	10.001/50.000	0,816		100.001/250.000	0,214
	100.001+	0,401		500.000/750.000	0,009
100.001+	0/10.000	0,047	500.000/750.000	0-100.000	0,284
	10.001/50.000	0,346		100.001/250.000	0,140
	50.001/100.000	0,401		250.001/500.000	0,002
Ortalama Kar/Zarar Durumu		Anlamlılık	Ortalama Kar/Zarar Durumu		Anlamlılık
-/-500.001	-500.000/ 250001	0,284	50.001/250.000	-/-500.001	0,801
	-250.000/50.000	0,649		-500.000/-250001	0,146
	50.001/250.000	0,801		-250.000/50.000	0,301
	250.001/500.000	0,960		250.001/500.000	0,654
	500.001+	0,279		500.001+	0,001
-500.000/-250001	-/-500.001	0,284	250.001/500.000	-/-500.001	0,960
	-250.000/50.000	0,411		-500.000/-250001	0,187
	50.001/250.000	0,146		-250.000/50.000	0,429
	250.001/500.000	0,187		50.001/250.000	0,654
	500.001+	0,592		500.001+	0,001
-250.000/50.000	-/-500.001	0,649	500.001+	-/-500.001	0,279
	-500.000/-250001	0,411		-500.000/-250001	0,592
	50.001/250.000	0,301		-250.000/50.000	0,456
	250.001/500.000	0,429		50.001/250.000	0,001
	500.001+	0,456		250.001/500.000	0,001

Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 14’de yer alan test sonucuna göre anlamlılık değeri 0,05’den küçük olan değerler oluşan farkın sebebi olarak ele alınmaktadır. Firma sektörü ile yıllık üretim miktarı incelenmiş ve 0/10.000 ile 100.001+ grupları arasındaki anlamlı bir fark olduğu belirlenmiştir. Diğer gruplar arasında anlamlı bir fark tespit edilememiştir. Firma sektörü ile yıllık satış geliri arasındaki farkın sebebi araştırıldığında; 100.001/250.000 ile 500.000/750.000 grupları arasında anlamlı bir fark olduğu belirlenmiştir. Ayrıca 250001/500.000 ile 500.000/750.000 grupları arasında da anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir. Diğer gruplar arasında anlamlı bir fark tespit edilememiştir. Son olarak firma sektörü ile kar/zarar durumu incelendiğinde; 50.001/250.000 ile 500.001+ ve 250.001/500.000 ve 500.001+ grupları arasında anlamlı bir fark olduğu belirlenmiştir. Diğer gruplar arasında anlamlı bir fark tespit edilememiştir.

4.3.Açıklayıcı Faktör Analizi

Faktör analizi için uygulanan Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Bartlett Küresellik Testi değişkenlere ilişkin korelasyon matrisinin, birim matris olup olmadığının incelemesi olup korelasyon matrisinin anlamlılık testi olarak ifade edilmekte ve 0-1 aralığında değerler almaktadır. Bir veri setine faktör analizi uygulanabilmesi için KMO skorunun 0,60 değerinden yüksek olması beklenirken, Bartlett Testinin de anlamlı olması gerekmektedir (Nakip, 2006). Bu doğrultuda çalışmada KMO ve Bartlett Küresellik Testi uygulanmış olup Tablo 15 ile sunulmuştur.

Tablo 15: KMO ve Bartlett Küresellik Testi

KMO ve Bartlett Küresellik Testi	Değerler
Örneklem Yeterliliği	0,955
Yaklaşık Ki-Kare	4308,059
Df	253
p	0,000

Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Küresellik test sonucuna göre örneklem yeterliliği 0,955 olarak elde edilmiş olup faktör analizi için uygun olduğu tespit edilmiştir. Küresellik testinde ki-karenin yaklaşık değeri 4308,059 bulunurken; anlamlılık düzeyi $0,000 < 0,05$ olarak elde edilmiş ve değişkenlerin yüksek korelasyona sahip olduğu ve örneklem büyüklüğünün analiz için uygun olduğu belirlenmiştir.

Faktör analizi, birbirleriyle ilişkili olan değişkenleri bir araya getirip kavram bakımından daha az sayıda yeni değişken bulmayı hedefleyen bir analiz yöntemidir (Büyüköztürk, 2002). Değişkenler arasında birbirleriyle korelasyon bağı olanları bir gruba toplayıp daha az sayıda faktör elde ederek yorumlama kolaylığı sağlar. Uygulama sonucunda elde edilen değerler Tablo 16 ile sunulmuştur.

Tablo 16: Açıklanan Toplam Varyans

Faktörler	z Değerler			Karesel Yüklemelerin Toplamı		
	Toplam	% Varyans	% Kümülatif	Toplam	% Varyans	% Kümülatif
1	11,795	51,283	51,283	11,795	51,283	51,283
2	1,850	8,043	59,326	1,850	8,043	59,326
3	1,248	5,425	64,751	1,248	5,425	64,751

Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Uygulamada faktörlerin birbiriyle ilişkili olduğu düşünüldüğünden bu ilişkinin derecesini açıklamada en uygun rotasyon olan oblimin rotasyonu kullanılmıştır (Eşmekaya, 2019). Tablo 17’de elde edilen bulgular değerlendirildiğinde 3 faktör tespit edilmiş olup 11,759 öz değer ile varyansa en fazla katkısı olan birinci faktörün varyansı yaklaşık %51 olarak elde edilmiş olup toplam varyansın %51’ini açıkladığı belirlenmiştir. İkinci faktöre ait öz değer ise 1,850 olarak elde edilirken; üçüncü faktör için 1,248 bulunmuştur.

Tablo 17: Faktör Dağılımı

Faktör Adları	Sorular	Faktör Oranları		
		1	2	3
Rekabet	b1			0,771
	b2			0,761
	b3			0,746

Üretim Süreci	b4	-0,822
	b5	-0,838
	b6	-0,814
	b7	-0,752
Planlama	b8	0,464
	b9	0,420
	b10	0,580
	b11	0,510
	b13	0,794
	b14	0,636
	b15	0,692
	b16	0,650
	b17	0,574
	b18	0,905
	b20	0,560
	b21	0,822
	b22	0,654
	b23	0,668
	b24	0,581

Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Yapılan analize göre toplamda 3 faktör bulunmuştur. Bu faktörler sırasıyla “rekabet, üretim süreci ve planlama” şeklinde isimlendirilmiştir. Uygulanan ölçeğe ilişkin faktör analiz sonuçları ele alındığında döndürme sonrası maddelerin 3 faktör altında toplandığı ve maddelerin faktör yüklerinin 0,420-0,905 aralığında değişim sergilediği tespit edilmiş olup 250’den fazla gözlem sayısından oluşan veri setinde faktör yükü 0,350 ve üzeri olan maddelerin seçilmesi önerilmiştir (Hair, 2019: 152).

5.SONUÇ

Üretim işletmeleri toplumun ihtiyaçlarını karşılama noktasında oldukça önemli bir görev üstlenmiştir. Ürün çeşitliliği bakımından oldukça geniş bir yelpaze sunan işletmeler aynı anda farklı sektörlerde faaliyet gösterebilmekte ve bu durum aynı sektörde faaliyet gösteren şirketler için rekabet ortamı oluşturarak onların gelişimini sağlamaktadır. Bu doğrultuda üretim işletmelerinde maliyet ve yönetim muhasebesi uygulamalarını etkileyen pek çok faktör tespit edilirken bu faktörlerin etkilerinin faaliyet alanındaki sektöre göre farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Örneğin; kimya sektöründe faaliyet gösteren bir firmanın giderlerinin büyük bir kısmı ilk madde ve malzemeden oluşurken; mobilya üretimi yapan bir firma için bu durum işçilik olarak değişmektedir. Bu durum üretim işletmelerinin maliyet ve yönetim muhasebesi uygulamalarının doğru bir şekilde ele alındığında maliyetlerinin azalarak ürün kalitesinin yükselmesini sağlayacaktır. Böylece piyasadaki rakipleriyle daha güçlü rekabet edebilecek olan firmalar sürekliliği sağlayabileceklerdir.

Çalışmanın amacı; Trabzon ilinde faaliyet gösteren üretim işletmelerinin maliyet ve yönetim muhasebesi uygulamalarının rekabet açısından önemini anket yöntemiyle tespit etmek ve elde edilen sonuçlar doğrultusunda işletmelerin maliyetini minimum düzeye indirgeyerek firma karlılığının maksimum düzeye çıkarılması konusunda çeşitli önerilerde bulunmaktır. Ayrıca anket sorularında yöneltilen farklı demografik özelliklerin kurulan hipotezler altında test edilmesini sağlayarak öneminin vurgulanmasını sağlamaktır. Çalışmada 264 üretim işletmesine anket uygulanmıştır. Elde edilen veriler doğrultusunda katılımcıların eğitim durumuna göre genel olarak lisans mezunu olduğu, işletme pozisyonu ele alınarak değerlendirildiğinde ise ağırlıklı olarak muhasebeci olduğu belirlenmiştir. Araştırmaya katılan firma çalışanlarının genel olarak mesleki deneyimlerinin birbirine yakın olduğu ancak 16 yıldan daha fazla süre bulunduğu işi yapanların sayısının diğerlerine göre daha fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırma kapsamında firmanın faaliyet içinde bulunduğu sektör ile yıllık üretim miktarı ve ortalama kar/zarar durumu arasında anlamlı farklılıklar olduğu görülmüştür. Anket sorularında yer alan firma bilgilerine yönelik kurulan hipotezlerin anlamlı olmadığı ve işletmeler için faaliyet süresinin

maliyet ve yönetim muhasebesi üzerine bir etkisinin olmadığı belirlenirken; işletmelerde ayrı bir muhasebe izleme birimi olmasının maliyet ve yönetim muhasebesi üzerine herhangi bir etkisinin olmadığı tespit edilmiştir. İşletmelerden alınan veriler doğrultusunda üretim miktarı, satış geliri ve ortalama kar/zarar durumunun ele alınarak oluşturulduğu hipotezler için sadece satış gelirinin maliyet ve yönetim muhasebesi uygulamaları üzerine anlamlı bir etkisinin olmadığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Üretim işletmeleri için en yüksek maliyet giderinin ilk madde ve malzeme gideri olduğu tespit edilmiştir. Bu doğrultuda maliyetini minimum ve karlılığını maksimum yapmak isteyen şirketler hammadde tedarikçileriyle güçlü ılişkiler kurarak, daha uygun fiyatlarla malzeme temin edilebilir ve toplu alım indirimleri ve uzun vadeli sözleşmeler ile maliyetleri düşürülebilir. Trabzon ilinde faaliyet gösteren üretim işletmelerinde sipariş üzerine çalışıldığı ve sipariş maliyet yöntemi ile tam maliyet yönteminin de kullanıldığı tespit edilirken; incelenen çalışmalarda fiili maliyet yönteminin daha çok tercih edildiği grlmştir. Ayrıca bölgede faaliyet gösteren üretim işletmelerinde yönetim ve maliyet muhasebesi sistemlerinin etkin olarak kullanıldığı ve işletmelerin tek bir muhasebe sistemi ile tüm faaliyetlerini yürüttükleri tespit edilmiştir.

Çalışmada uygulanan faktör analizi ile değişkenler 3 faktör çatısı altında toplanmış ve bu faktörler rekabet, üretim süreci ve planlama olarak adlandırılmıştır. Bu faktörlerin her biri, şirketlerin sürdürülebilir büyümesini ve karlılığını doğrudan etkilemektedir. Küresel ekonomide hızla değişen teknoloji ile birlikte üretim işletmelerinde meydana gelen üst düzey rekabetin arttığını göstermektedir. Bir firmayı pazarda güçlü hale getirebilecek en önemli faktörlerden biri olan rekabet, firmaları yeni ürün ve hizmet geliştirmeye zorlamakta ve pazarda kalıcı olmasını desteklemektedir. Müşterilerine rekabetçi bir ortamda en iyi kaliteyi uygun fiyata bulma imkanı sunan firmalar aynı zamanda şirketlerin pazar payının arttırmasına ve müşteri sadakati oluşturmasına yardımcı olmaktadır.

Üretim süreci ise bir firmanın ürün ve hizmetlerinin verimli bir şekilde üretilmesi için kritik bir bileşen olup etkili bir üretim süreci ile maliyetlerin düşmesine ve daha verimli üretim yapılmasına imkan sağlayarak firma karlılığını artırmaktadır. Aynı zamanda ürün kalitesinin kontrol edilmesini sağlayan üretim süreci kaliteli ürünlerle müşteri memnuniyetini artırmakta ve markanın itibarını güçlendirmekte ve kaynakların etkin kullanımını sağlayarak çevresel sürdürülebilirliği desteklemektedir.

Stratejik planlama ise firmaların uzun vadede hedeflerine ulaşmalarına yardımcı olurken, firmaların net hedefler belirlemesine imkan tanıyarak yönlendirir. İyi bir planlama ile olası riskleri ve belirsizlikler önceden tespit edilen şirketler etkin planlama ile kaynakların verimli kullanılmasını desteklemektedir. Üretim süreçlerinde yapılacak iyileştirmelerle zaman ve iř gücü maliyetleri dşrlelilmeli ve üretim hatlarında verimliliği artıran teknolojilere yatırım yapılması desteklenerek daha hızlı ve düşük maliyetli üretim sağlanmalıdır.

Etik Beyan: Bu çalışmada kullanılan anket yöntemi için Bayburt Üniversitesi Etik Kurulu'ndan 25/11/2022 tarihli ve E-83542712-050.99-98703 nolu toplantısında 307 sıra sayılı kararı ile izin alınmıştır. Aksi bir durumun tespiti halinde AKAD Dergisinin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk çalışmanın yazar (lar) ına aittir.

Yazar Katkı Beyanı: 1. Yazarın katkı oranı % 40, 2. Yazarın katkı oranı ise % 30, 3. Yazarın katkı oranı ise % 30'dur.

ıkar Beyanı: Yazarlar arasında çıkar atışması yoktur.

Ethics Statement: Permission for this study was obtained from the Ethics Committee of Bayburt University with the decision number 25/11/2022 at the meeting dated E-83542712-050.99-98703 and numbered 307 of the relevant board. In case of detection of a contrary situation, AKAD Journal has no responsibility and all responsibility belongs to the author (s) of the study.

Author Contributions Statement: 1st author's contribution rate is 40 %, 2nd author's contribution rate is 30%, 3rd author's contribution rate is 30%.

Conflict of Interest: There is no conflict of interest among the authors.

KAYNAKÇA

- Ahmad, K. (2012). *The use of management accounting practices in Malaysian smes* [Doktora tezi, University of Exeter], United Kingdom.. https://ore.exeter.ac.uk/repository/bitstream/handle/10036/3758/AhmadK_fm.pdf?sequence=4&isAllowed=y
- Ayyıldız, Ü., & Durna, Ş. (2005). Kayseri’de faaliyet gösteren işletmelerde maliyet muhasebesi kullanıma düzeyine ilişkin bir araştırma. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (27), 94-105. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/425927>.
- ASO (Ankara Sanayi Odası) İllerin teknolojik gelişmişlik endeksi raporu, [ASO-ILTEK İllerinTeknolojikGelistismislikEndeksiRaporu.pdf](https://aso-ilkteknoloji.org.tr/illerin-teknolojik-gelistismislik-endeksi-raporu.pdf).
- Büyüköztürk, Ş. (2002). Faktör analizi: temel kavramlar ve ölçek geliştirmede kullanımı. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 32(32), 470-483. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kuey/issue/10365/126871>
- Erkuş, H., Aksu, İ., ve Turan, E. (2014). Kaynak tüketim muhasebesinin diğer maliyet sistemleri ile karşılaştırılması. *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*, (2), 15-36. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1521912>
- Ersoy, A., Demirel U., B., Dönmez, A., & Berberoğlu, B. (2006). Üretim işletmelerinde yönetim muhasebesi konularının uygulanmasına ilişkin bir araştırma. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (32), 1-13. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mufad/issue/35601/395449>
- Eşmekaya, E. (2019). Faktör analizi. YBS Ansiklopedisi, 7(1), 24-35. https://ybsansiklopedi.com/wp-content/uploads/2021/02/eda_faktoranalizi-1.pdf
- Friedl, G., Hammer, C., Küpper, A., & Pedell, B. (2009). How do German companies run their cost accounting systems. *Management Accounting Quarterly*, 10(2), 38-52. https://www.researchgate.net/publication/255710950_How_Do_German_Companies_Run_Their_Cost_Accounting_Systems
- Gizer, Z. & Atış, C. (2022). Sağlık işletmeciliğinde maliyet ve yönetim muhasebesi sisteminin oluşturulması: bir hastane uygulaması. *Akdeniz Üniversitesi İİBF Dergisi*, 22(1), 84-101. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/auibfd/issue/65556/929802>
- Hair, J. F., Black, W.C., Babin, B.J., and Anderson, R. E. (2019). *Multivariate Data Analysis* (Eighth Edition). Hampshire: Cengage Learning.
- Karamaraş B. E. (2002). Kısıtlar Teorisi ve Muhasebe Uygulamaları, [Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü], İzmir.
- Klychova, G. S., Zakirova, A. R., Zakirov, Z. R., & Valieva, G. R. (2015). Management aspects of production cost accounting in horse breeding, *Asian Social Science*, 11(11), 308-312. https://www.researchgate.net/publication/277348643_Management_Aspects_of_Production_Cost_Accounting_in_Horse_Breeding.
- Köse, S. (2019). Yöneticilerin Maliyet ve Yönetim Muhasebesi Uygulamalarına Yönelik Algı Düzeylerinin Ölçülmesi; Sivas İli Örneği, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilimdalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Mayers, A. (2013). *Introduction to statistics and SPSS in psychology*. Pearson Education Limited.
- Nakip, M. (2006). *Pazarlama Araştırmaları Teknikler ve SPSS Destekli Uygulamalar*, Seçkin Yayıncılık.
- Şencer, A. İ. (2020). *Yönetim ve maliyet muhasebesi bilgilerinin işletme kararlarına etkisi: Tokat ilinde bir araştırma*, [Yüksek lisans tezi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü], Yüksek Öğretim Kurumu Tez Merkezi. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=TELAWGBhdEr5L-MU8DuiOg&no=7UMVFzpuJeZx0h_q6ASQyA

- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2013). *Using multivariate statistics*. London: Pearson Publishing.
- Tan Güngör, ř. (2012). Otel işletmelerinde yönetim muhasebesi uygulamalarını tespit etmeye yönelik araştırma: Kapadokya bölgesi rneği. *Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1), 170-182. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/nevsosbilen/issue/19734/211174>
- Temel, E. (2020). Üretim işletmelerinde maliyet muhasebesi kullanım düzeyinin llmesine yönelik bir araştırma: Tokat ili rneği. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(4), 1107-1123. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/akusosbil/issue/59165/799990>
- Tuğay, O., & Akın, O. (2013). Üretim işletmelerinde maliyet muhasebesi uygulama düzeyi: Burdur’da bir araştırma, *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(2), 469-490. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/akuiibfd/issue/1618/20273>
- Uyar, S. (2008). Denizli’de faaliyet gösteren üretim işletmeleri’nde maliyet muhasebesi uygulamaları. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (38), 132-146. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mufad/issue/35612/395704>